

¹Затов К.А., *¹Ниязов Н.А.

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

*E-mail: niyazov_0494@mail.ru

ЭТНОКОНФЕССИЯЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАР: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Қазақстан – этникалық және діни толеранттылықты негіз ете отырып әлемдік имидж қалыптастырған көп ұлтты және көп дінді мемлекет. Мақалада күрделі қоғамдық құрылымдар барысындағы этноконфессиялық қарым-қатынастардың рөліне талдау жасалған. Сондай-ақ, Малайзия елінің мемлекеттік саясаты мен этноконфессиялық қатынастардағы тәжірибесін Қазақстанда қолданылу мүмкіндігі қарастырылған. Этноконфессиялық қарым-қатынастардың дамуының проблемалары мен ұлттық және мемлекеттік бірегейлікті нығайту қазіргі уақыттағы біздің мемлекетіміздің басты мақсаттарының бірі болып отырғаны анық. Өзге тілді, өзге этностар мен өзге дін қауымдастықтары арасындағы түсіністіктің жоғалуы елдің ішкі саяси қалпымен қатар, кей жағдайларда мемлекеттің ыдырауына да алып келіп жатады. Азияда орналасқан көп ұлтты және көп дінді елдердің осындай ащы тарихы оның маңыздылығын тағы да бір рет дәлелдеп отыр. Көпұлтты және көпконфессиялы мемлекеттердің саяси процестерінің барысында қоғамдық және саяси ахуалды қиындататын осы этноконфессиялық қарым-қатынастар. Саясаттың құрылымдық бөлшегі ретінде саяси қарым-қатынастар, саяси сана-сезім, саяси ұйымдар қарастырылады. Әрбір елдегі діни саясат маңызды орынға ие.

Түйін сөздер: этноконфессиялық қатынастар, этноконфессиялық процестер, этнос, дін, саясат, конфессия, деноминация.

К.А. Затов, Н.А. Ниязов

Этноконфессиональные отношения: международный опыт

Казахстан – полиэтничное и поликонфессиональное государство, успешно создавшее себе имидж мирной и стабильной страны, визитной карточкой которой стали этническая и религиозная толерантность. В статье проводится анализ роли этих сложных общественных образований в формировании этноконфессиональных отношений. Рассматривается государственная политика в этноконфессиональной сфере Малайзии для применения позитивного опыта в Республики Казахстан. Проблемы этноконфессионального развития и упрочения национально-государственного единства занимают одно из центральных мест в общественной и политической жизни страны. История многонациональных государств Азии неоднократно доказывала актуальность этноконфессионального вопроса и необходимость его решения: разногласия между разноязычными, разноэтничными, разнорелигиозными общинами часто приводят к обострению внутривнутриполитической обстановки, а в ряде случаев – даже к распаду государств. Одной из важнейших составляющих политического процесса, порой осложняющих общественно-политическую ситуацию в многонациональных и поликонфессиональных государствах, являются этноконфессиональные отношения.

Ключевые слова: этноконфессиональные отношения, этноконфессиональные процессы, этнос, религия, конфессия, деноминация.

K.A. Zatov, N.A. Niyazov

Ethnoconfessional relations: international experience

Kazakhstan is a multi-ethnic and multi-confessional state, successfully created image of a peaceful and stable country, whose calling card was ethnic and religious tolerance. In the article the questions

connected with formation of ethnoconfessional relations are considered. Consideration of state policy in the ethno-confessional sphere of Malaysia for the application of positive experience in the Republic of Kazakhstan. Problems of ethno-confessional development and strengthening of national-state unity occupy one of the central places in the public and political life of the country. The history of the multinational states of Asia has repeatedly proved the relevance of ethno-confessional issues and the need for its solution: the differences between multi-lingual, multi-ethnic, multi-religious communities often lead to an aggravation of the domestic political situation, and in cases - even to the disintegration of states. One of the most important components of the political process, sometimes complicating the socio-political situation in multinational and polyconfessional states are ethno-confessional relations.

Key words: ethnoconfessional relations, ethnoconfessional processes, ethnos, religion, confession, denomination.

XXI ғасырдың басында әлемдік және ұлттық діни конфессиялар жеке елге, сондай-ақ әлемдік саяси процестерге өз ықпалын күшейте түсті. Қазіргі таңдағы статистикалық мәліметтерге сүйенер болсақ әлемде 1 миллиард 890 миллионға жуық христиан бар (1 млрд. 132 млн. католик, 558 млн. протестант, 200 млн. православтар); 1 млрд. 200 млн. мұсылмандар, 359 млн. буддизм сенімін ұстанушылар бар. Қытайлар, үнділер мен еврейлердің санын есептегенде конфуциандық, даосизм, индуизм мен иудаизм секілді діндерді ұстанушылардың үлкен көлемін байқаймыз.

Болып жатқан процестердің ішінде негізгі конфликт тудырушы фактор ретінде әлеуметтік-саяси және экономикалық салалардан көруге болады. Ол көптеген саяси және әлеуметтік-экономикалық мәселелердің шешілмегендігін азаматтардың ұлттық және діни саналарынан байқатады. Сонымен қатар осы жерде зерттеліп жатқан салалардың ішінен белгілі бір диалектика тудырып отырған заңдылық байқалады. Бір жағынан мемлекеттің реформалар жүргізуі мен саяси және экономикалық құрылымдардың ерекшеліктерін тиімді жүзеге асыруы ұлтаралық және дінаралық қарым-қатынастардың қалпына байланысты. Соңғысы елдің және облыстың ұлттық және діни ерекшеліктері, халықтың көңіл-күйі, ұлттық құндылықтары мен стереотиптеріне байланысты.

Көпұлтты және көпконфессиялы мемлекеттердің саяси процестерінің барысында қоғамдық және саяси ахуалды қиындататын осы этноконфессиялық қарым-қатынастар. Ұлтаралық және конфессияаралық қақтығыстардың байланыса келуі этноконфессиялық қақтығыс сияқты одан да күрделірек проблемаларды туындатады. Себебі, діни фактор ұлттық факторды күшейтеді және ондай процесс керісінше де орын алады. Және бұл қарастырылып жатқан этноконфессиялық қатынастарды біз бөліп жарып қарастыра алмаймыз. Өйткені ол этноса-

яси мәдениеттің ажырамас бөлшегі саналады. Және қоғамдағы тұрақтылық ұлттық және конфессиялық қарым-қатынас мәдениетіне тәуелді.

Ондай қақтығыстарға мысал ретінде Араб-израиль қақтығысы, Алжирдегі соғыс, Белуджистан мен Солтүстік Ирландиядағы қақтығыс, бұрынғы Югославиядағы, Шешенстан мен Таулы Карабахтағы этноконфессиялық қақтығыстарды айтуға болады. Бұлардың кейбіреулері ұзақ жылдарға созылып, үлкен адам шығындарына алып келген болса, кейбіреулері әлі де болсын екіжақты келісімге келе алмауда.

Саясаттың құрылымдық бөлшегі ретінде саяси қарым-қатынастар, саяси сана-сезім, саяси ұйымдар қарастырылады. Дін мен саясаттың құрылымдық бөлшектерінің арасында аналогияны келтіруге болады. Екі жағдайда да қарым-қатынас, сана-сезім және ұйым туралы сөз болуда. Дін мен саясаттың құрылымдық элементтері ғана ұқсас емес. Сондай-ақ, бұл феномендердің кейбір функциялары да ұқсас. Қоғамда саясат атқаратын регулятивтік және интегративтік функциялар дінге де жат емес. Саясат қоғамдық жүйені, тұрақтылықты, қоғамдық реттілікті қалыпта ұстап тұрушы, адамдар мен адам топтары арасында орын алатын түсініспеушіліктерді шешуші орган ретіндегі қызметті атқарады. Дәл осындай функцияларды дін де орындайды.

Саясат та дінде жоғарыдағы келтірілген қызметтерді көп жағдайда адамдардың еркінен тыс атқарады. Әртүрлі халықтар мен қазіргі қоғамның әлеуметтік-саяси тарихында діннің маңызды қызметін айта келе, кейбір ғалымдар саяси функциясының да маңыздылығын атап өтеді.

Бүгінгі таңдағы этноконфессиялық процестердің дамуы халықтың рухани мәдениеті мен санасында орын алып жатқан өзгерістер мен бағытына, сонымен қатар мінезіне байланысты. Және де мұнда этноконфессиялық бірегейліктің менталитеттік ерекшеліктері де маңызды рөл ойнайды.

Этноконфессиялық мәдениет адамның өзі-өзі ұстау және құрылымдық мәнінен тұратын жалпы қабылданған құндылықтар мен сенім символдары секілді. Ол өзінде белгілі жалпы түсінік қалыптасқан және әлемдік мәдениетте өз орны бар жүйе. Бір дін өкілдері көп орналасқан көпұлтты мемлекетте конфессиялық бірегейлікке қарамастан әлеуметтік-ұлтаралық стереотиптер қалыптасуы мүмкін. Бұл стереотиптер конфессиялық қауымдастықтың ментальды-символдық мазмұнын туындатушы да, құлдыратушы да қызметін атқаруы мүмкін.

Дін мен ұлттың байланысын айта келе, дін ұлттарды байланыстырушы да ұлттарды бөлуші фактор ретінде де күшке ие екендігін атап өткен жөн. Осындай жағдайларда дін ұлттарды біріктіруші қозғаушы күш ретінде қызмет жасап, жаулап алушыларға қарсы тұруға көмек берген. Оған жарқын мысал ретінде екі мың жыл бойы иудаизм дінінің арқасында шашырап кетпей бір ұлт ретінде өмір сүріп келе жатқан иудейлерді айтуға болады.

Қоғамдық өзгерістердің теориялық және практикалық мәселесінде этноконфессиялық қарым-қатынастар соңғы кездері бірінші орынға шығып кетті. Қазақстан Республикасының болашағы бүгінгі таңда өмір сүріп жатқан халықтар мен әртүрлі конфессия өкілдерін бірлік пен татулықта ұстауда екені анық. Ол қазіргі халық пен республикалық және жергілікті билік өкілдерінің міндеті.

Ұлтаралық және дінаралық түсіністік кезкелген қоғамда үлкен маңызға ие екендігі белгілі. Ұлтаралық татулық пен тұрақтылықты сақтау мақсатында 1995 жылдың 1 наурызында қоғамдық-саяси аренада Қазақстан Халықтары Ассамблеясы атты ұлттық саяси институттың бір саласы құрылған еді. Ал 2008 жылдың 20 қазанында Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы Қазақстан Республикасының Заңы қабылданған болатын. Елдегі кезкелген маңызды шешімдер енді Қазақстан халқы Ассамблеясының келісімімен жүзеге асырылатын болады.

Қазақстан Республикасының президенті – ұлт көшбасшысы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың жолдауы – Қазақстан-2050 бағдарламасында ең басты міндет ол елімізде өмір сүріп жатқан барлық этностар мен ұлттардың арасындағы теңдік. Біз барлығымыз тең мүмкіндіктер мен құқықтарға ие қазақстандықтармыз. Қазақстандық жаңа патриотизм – қоғамды ұлт ерекшеліктеріне қарамастан байланыстыра білу. Біз көпұлтты қауымбыз. Сондықтан да, ұлтаралық қарым-қатынас мәселесінде ешқандайда қос

стандарттарға жол берілмеуі керек. Этникалық және басқа принциптеріне қарай жақсы немесе жаман адамдар болмауы тиіс. Мен үшін бұл сұрақ декларативті емес. Егер де, біреу этникалық белгілеріне қарай езгіге түскен болса, онда бүкіл қазақстандықтарды езгіге түскен деп санауымыз қажет. Кезкелген адамдардың құқықтары мен мүмкіндіктері бірдей, осыған дейін ешкім этникалық дискриминацияға түскен жоқ және түспеу керек.

Дінаралық келісім ұлтаралық келісімсіз мүмкін емес. Себебі, белгілі бір дін қауымдастықтарының артында сол дінді ұстанушы халықтар мен этностар тұр. Қоғамның этностық және конфессиялық ерекшеліктері бүгінгі уақыттағы ең басты теориялық және практикалық проблема болып отыр. Сол себепті де, бұл мәселе Қазақстанғалымдарының, саяси және қоғамдық қайраткерлердің басты назарында жүр.

Кезкелген көпұлтты және көпконфессиялы мемлекеттер этноконфессиялы қақтығыстарға бейім. Ұлттық немесе діни фактор өздігінен қақтығысқа бейім емес. Қақтығыстардың басты себептері – әлеуметтік, рухани, құқықтық, демографиялық, мемлекеттік және тағы басқа факторларда жатыр. Этникалық немесе діни фактор ондай қақтығыстарды тежеп тоқтатушы немесе оны ушықтырушы қызметтерді атқаруы мүмкін.

Бүгінгі таңда, бүкіл әлемде этносаяси және конфессияаралық қақтығыстар ұлғайып, глобалды проблемаға айналуда. Алайда, бұл мақалада, біз Малайзия елінің этноконфессиялық қатынастардағы оң тәжірибесі жайлы сөз қозғайтын боламыз.

Малайзия елі тәуелсіздігінің аз уақытының ішінде үлкен жетістіктерге жетті. Мемлекеттің экономикасы қарқынды дамып, халықтың әлауқатының жақсарғаны байқалды.

Қазіргі Малайзия тарихи полиэтникалық, полимәдениетті, поликонфессиялы мемлекетке жатады. Онда этникааралық қарым-қатынастар саяси жүйе мен елдің жалпы ішкі саясатын анықтайды. Экономикалық, саяси, мәдени кезкелген құбылыс Малайзия қоғамында ұлттық проблема мен ұлтаралық қатынастарға әсер етеді.

Көптеген полиэтникалық елдерге тән Малайзияда да этноконфессиялық қарама-қайшылықтар маңызды проблемалар қатарында тұр. Бірақ, көршілес Индонезия мен Филиппин елдеріндегідей күрделірек емес. Керісінше, елде соңғы 40 жыл ішінде қатаң этникалық қақтығыстар орын ала қоймады. Малайзия

этносаралық және дінаралық проблемаларды түсіністік пен күш қолданусыз шешуге болатынын әлемге өз тәжірибесі арқылы дәлелдеп берді. Дегенмен, малай қоғамында жалпы этноконфессиялық қатынастарға сызат түсіретін қарама-қайшы тенденциялар бар.

Елдегі ең ірі 3 этникалық топтардың (малай, қытай, үнді) арасындағы қарым-қатынастар малай елінің басшыларының басты тапсырмасы болып отыр. Олардың арасындағы қатынастардың бұзылуы немесе тұрақталуы елдің саяси даму курсы мен ірі ішкі және сыртқы саясатына (сайлаулар, үлкен саяси ұйымдардың құрылуы, үкіметтегі өзгерістер, жаңа партиялар мен қоғамдық бірлестіктердің құрылуы) әсер етеді.

Елдің басым көпшілігі мұсылмандар екендігіне қарамастан, Малайзия исламдық мемлекетке жатпайды. Оларға дін ұстану еркіндігі бар “малайлар басым полиэтникалық қоғам” тән. Малайзия бұған 1957 жылы тәуелсіздік алған соң, колониялық кезеңнен кейін Малайя елі ретінде келді. Малайлардың гегемониясы елде концептуалды-саяси мінез алып, басқа этносаяси күштермен ымыраға келу жолында мықты күшке айналды. Ол Біріккен Малай Ұлттық Ұйымы, Малай-Қытай Ассоциациясы, Малайзиядағы Үнді Конгресі секілді бірлестіктердің жұмысының нәтижесінде орын алды. Елдегі қытай және үнді халықтарының жеке құқығы, экономикалық, азаматтық, өз дінін сақтап, ұстанып және тарату құқығы мойындалып, мәдениеті мен тілін сақтауға еркіндіктер берілді. Өз кезегінде малайлар сұлтан, ерекше лауазым (Конституцияның 153 бабы), тіл (Конституцияның 152 бабы – ресми тіл ретінде) дін секілді ұлттық белгілерін сақтап қалды.

Малайзия елінің тәуелсіздік алған уақытынан бері ұлттық саясатының концепциялары бірнеше рет өзгерістерге ұшырады. Көп жағдайларда бұл концепциялар сол кезде басқарған премьер-министрдің атымен байланысты болды және сол уақыттағы қойылған талаптарды орындау этаптарымен анықталды.

Елдің ұлттық және мемлекеттік құрылысында біраз жетістіктерге жеткен ол төртінші премьер-министр Махатхир бин Мохаммад еді. Оның басқарған уақытында (1981 – 2003) Малайзия елі экономикалық мықты мемлекетке айналды. Өзінің ішкі саяси тұрақтылығымен, этноконфессиялық түсініспеушіліктер мен қақтығыстардың жоқтығымен Оңтүстік-Шығыс Азиядағы көршілерінен ерекшеленіп тұрды.

1991 жылы Махатхир бин Мохаммад ұсынған ұлттық саясаттың концепциясы бір жағынан ал-

дын басқарып кеткен премьер-министрлердің логикалық жалғасы болса, екінші жағынан ұлттық проблемаларды шешу жолындағы жаңа бағыт болды.

Малайзияда бүгінгі таңда жүргізіліп жатқан этносаралық қарым-қатынастарға қатысты реформалар сол Махатхир бин Мохаммад негізін қалаған (Концепция – 2020) саясат бойынша жүзеге асырылуда. Оның саяси маңызы өте жоғары, өйткені оның орындалмай қалуы немесе орындалу тереңдігіне қарай болашақтағы малай қоғамының тағдырын шешпек.

Мохатхир үкіметі этносаралық және дінаралық процестерді тұрақтандыруға тырысты. Алайда, ол ислам фундаменталистік қозғалысының өсуін тоқтата алмады. Ол уақытта ислам фундаментализмі ғаламдық көрініс тапқан болатын. Ал, оның малайлық филиалы Аль-Каидамен байланысы бар еді.

Ислам фундаментализмімен күрестің қарқынды түскен уақыты Малайзияның бесінші премьер-министрі Абдулла Ахмад Бадавимен байланысты. 2003 жылы ол Малайзия мен басқа да мемлекеттерде ислам фундаментализмінің жағымсыз жақтарын алдын алатын исламизация бағдарламасын жүзеге асырды. Оның белгілі қадамдарының бірі ретінде Өркениетті Ислам (Ислам Хадхари) бағдарламасы болды. Бұл адамды рухани және физикалық жетілу арқылы экономикалық, әлеуметтік және саяси дамуға шақыратын концепциядан тұрды.

1. Аллаға сенім және оған құлшылық ету
2. Шыншыл және сенуге тұрарлық мемлекеттік
3. Еркін және тәуелсіз адамдар
4. Сапалы білім алу
5. Теңдей және жан-жақты даму
6. Жақсы өмір
7. Аз қамтылғандар мен әйелдер құқығын қорғау
8. Мәдени және моральдық толықтылық
9. Қоршаған ортаны қорғау
10. Мықты қорғаныс күші.

Малайзиядағы мұсылмандардың ұлттық-мәдени қалпын сақтай отырып, оларды заманауи экономикамен біріктіру мақсаты екендігін айтқан Бадави Өркениетті Исламның жаңа дін емес екендігін халыққа жеткізе білді. Бұл концепция “толеранттылық пен түсіністік, бейбітшілік пен тыныштық” шақырады. Бадавидің ойы бойынша өркениетті ислам фундаменталистік исламның таралуын алдын алатын болды.

Ұстамды мұсылмандардың принциптері бойынша шарифаттың нормалары ерікті түрде, жеке өмірге қол сұғушылықсыз жүзеге асырылады. Діндарлық шарифат ережелері қатаң сақтанумен анықталмайды. Ұстамды

мұсылмандар үшін фанатизмге берілген ортодоксалды ислами қоғамның болашағы жоқ.

Бадави жүргізген саясат жаман нәтижелер әкелген жоқ. Ел экономикасы азиялық экономикалық кризистен айықты, жемқорлық өте төмен деңгейде болды. Малайзиядағы Халықаралық Ислам Университеті көптеген мұсылман елдерінен студенттер ағылып келіп жататын әлемдік оқу орындарының қатарына кірді.

Алайда, өркениетті ислам концепциясы елдегі малай халқымен басқа ұлттар арасындағы қарым-қатынасты қиындатады деген қауіп бар. Себебі, елдің мұсылман емес тұрғындары исламдандыру процесі олардың құқықтарын шектейме деген қорқынышы бар. Сол себепті де, Бадавиге халықтың алдында сөйлеуге тура келді. Орындалып жатқан концепция тек елдегі мұсылман халқы үшін және де ол ешбір адамның ар-ождан бостандығы мен ел Конституциясына қарсы келмейді деп айтты. Сондай-ақ Бадави өркениетті ислам принциптері жан-жақты маңызға ие екендігін айтып, діни немесе ұлттық ерекшеліктеріне қарамастан кез келген қоғамда жүзеге асырылатындығын тілге тиек етті. Өркениетті ислам концепциясының мақсаты – барлық Малайзия халқын қамтитын қоғамдық прогресс.

Мүмкін 40 жыл бойы елде этникалық және діни алауыздықтардың болмауы малай халқының көрегенділігі болар. Христиан теологы Майкл Хейм былай депті: “Малайлықтардың діни және этникалық ымырагершілігі екі фактор бойынша түсіндіріледі. Біріншісі – малайлықтар өмір сүріп жатқан әлемнің нәзік екендігін біледі. Екінші фактор – Малайлық экономикалық ғажап. Сингапур, Гонконг, Оңтүстік Корея мен Тайвань секілді елдермен қатар азиялық “барыс” бола келе Малайзия экономикалық даму, этникалық және діни шиеленісті төмендететіндігін түсінді. Сонымен қатар бүкіл халық этникалық конфликт онсызда қиындықпен қол жеткізілген шетелдік инвестициялар мен туристерді көпұлтты корпорацияларды шошытып алатынын біледі.”

Ұлттық сана-сезімнің құрылуы барысында дін рухани біріктіруші рөлді ойнағанын есептей келе, ұлттық сана-сезім діни ұйымдарға әжептеуір ықпал ете алатын дәрежеге жетті.

Енді осы тәжірибені ала отырып, бүгінгі әлемде күн сайын орын алып жатқан саяси және экономикалық өзгерістер уақытында Қазақстан тарихи сақталып келе жатқан дәстүрін дамыта отырып, ұлтаралық және конфессияаралық түсіністікті нығайту керек. Қазақстан заңдары барлық сенім мен конфессия өкілдерін достық

пен татулыққа шақырады. Бұл жерде тәрбие жұмыстары да маңызды рөл ойнайды. Мектеп жасынан бастап діни ұйымдарға дейін балаларды достық пен сыйластыққа, түсіністікке шақыру керек. Ол орын алып жататын этноконфессиялық түсініспеушіліктерді бастапқы этаптарынан күресуге мүмкіндік береді.

Біздің еліміз діни ұйымдардың ішкі істеріне араласпайды. Олардың идеологиясы мен әлеуметтік қызметінің бағытын анықтамайды. Бірақ, ол этноконфессиялық қарым-қатынастар үйлесімділік табу жолында бағдарламалар жасап, ұсынады. Оны қабылдау – қабылдамау, түзетулер енгізу, басқа нұсқаларын ұсыну құқығын сол діни ұйымдарға қалдырады.

Сонымен, Қазақстан мен Малайзия елдерінің арасында географиялық, әлеуметтік, мәдени, экономикалық өзгешеліктердің барына қарамастан этноконфессиялық қатынастар барысында ұқсастықтары көп. Екі мемлекет те халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайын көтеруге тырысып жатыр. Қазақстан мен Малайзия да діндер мен ұлттар татулығын нығайту жолында біршама істер атқаруда.

Малайзияның этноконфессиялық қарым-қатынастарын зерттей келе этноконфессиялық қатынастарды дұрыстау елдің демократияландыру және этносаралық байланысты нығайтып, саяси, экономикалық, әлеуметтік дамуға жол ашады деген қорытынды шығаруға болады.

Сондай-ақ, біздің еліміз осы этноконфессиялық қақтығыстар орын алып жатқан мемлекеттердің күйін кешпеу мақсатында салиқалы саясат жүргізіп отыр. Оның бірі дамыған көп ұлтты және көп дінді мемлекеттердің оң тәжірибелерін өзімізде қолдану. Оған мысал ретінде Еуропаның алдыңғы қатар елі – Франция мен жоғарыда айтып өткеніміздей бүгінгі таңда Азияның барыстарына айналып отырған – Малайзияны келтіруге болады. Қазақстан халқының мемлекеттік бірегейлендіру жолында еліміздің жүргізіп жатқан саясаты ретінде Мәңгілік Ел – 2050 ұлттық идеясын айтуға болады. Осы жерде оның жүзеге асырылуы барысында үлкен үлес қосып жатқан – Қазақстан халқы ассамблеясын айтып өтпесек болмас. Өзінің құрылған уақытынан бері Қазақстан халқы ассамблеясы үлкен беделге ие болды. Қазақстан секілді көп ұлтты және көп дінді елдегі бұл ұйымның мемлекет заңы мен президентіне өз ұсыныстарын айта алатындай дәрежеге жетуі оның деңгейі мен елдегі ұлтаралық және дінаралық тұрақтылықты сақтау жолындағы маңызын көрсетіп отыр.

Әдебиеттер

- 1 Кабаков, В. Противостояние цивилизаций / В. Кабаков // Религии и цивилизации. – Лондон, 2015.
- 2 Васильев Л.С. История религий Востока. – М., 1998. – С. 7.
- 3 Бат-Йеор. Зимми. Евреи и христиане под властью ислама: В 2 т. Т. 1 / Бат-Йеор. – М.; Иерусалим, 1991. – С. 23–45.
- 4 Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050».
- 5 Hefner R. W. Introduction: Multiculturalism and Citizenship in Malaysia, Singapore, and Indonesia // The Politics of Multiculturalism, University of Hawaii Press, Honolulu, 2001. 492 p.
- 6 Ibrahim Zawawi. Globalization and National Identity: Managing Ethnicity and Cultural Pluralism in Malaysia // Asia Pacific Center for Security Studies (APCSS) // [Электронный ресурс]. URL: http://www.apcss.org/Publications/Edited%20Volumes/GrowthGovernance_files/Pub_Growth%20Governance/Pub_GrowthGovernancech9.pdf [Дата обращения – 17. 05. 2009 г.].
- 7 Pak Lah. Islam Hadhari not a new religion or order // The Star Online, July 25 2006 // [Электронный ресурс]. URL: <http://thestar.com.my/news/story.asp?file=/2006/7/25/nation/14927885&sec=nation> [Дата обращения – 22. 04. 2009 г.].
- 8 Badawi Abdullah A. Islam Hadhari and Good Governance. Speech given at Victoria University, Wellington, New Zealand. 31 March 2005 // [Электронный ресурс]. URL: <http://www.pmo.gov.my/WebNotesApp/PMMain.nsf/0/d33361f0890dd06548256fe700190019?OpenDocument> [Дата обращения – 16. 05. 2009 г.].
- 9 Гусев М. Ислам в Юго-Восточной Азии: новые аспекты проблемы // Азия и Африка сегодня, 2003, N11. С. 35-41.
- 10 Parkaran K. PM: Muslim Nations Must Check Corruption // The Star Online, May 14 2006 // [Электронный ресурс]. URL: <http://thestar.com.my/news/story.asp?file=/2006/5/14/nation/14239323&sec=nation> [Дата обращения – 16. 05. 2009 г.].
- 11 Heim S. Mark. A Different Kind of Islamic State // The Christian Century. October 5, 2004 // [Электронный ресурс]. URL: <http://www.religion-online.org/showarticle.asp?title=3136> [Дата обращения – 11. 04. 2009 г.].

References

- 1 Kabakov, V. Protivostoyanie tsivilizatsiy / V. Kabakov // Religii i tsivilizatsi – London, 2015.
- 2 Vasilev L.S. Istoriya religiy Vostoka. – M., 1998, s. 7.
- 3 Bat-Yeor. Zimmi. Evrei i hristiane pod vlastyu islama. V 2 t. T. 1 / Bat-Yeor. – M. ; Ierusalim, 1991. – S. 23–45.
- 4 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan – Lidera Natsii N.A. Nazarbaeva narodu Kazahstana, Strategiya «Kazahstan-2050».
- 5 Hefner R. W. Introduction: Multiculturalism and Citizenship in Malaysia, Singapore, and Indonesia // The Politics of Multiculturalism. – University of Hawaii Press, Honolulu, 2001. – 492 p.
- 6 Ibrahim Zawawi. Globalization and National Identity: Managing Ethnicity and Cultural Pluralism in Malaysia // Asia Pacific Center for Security Studies (APCSS) // [Elektronnyiy resurs]. URL: http://www.apcss.org/Publications/Edited Volumes/GrowthGovernance_files/Pub_Growth Povernance/Pub_GrowthGovernancech9.pdf [Dataobrascheniya – 17. 05. 2009 g.].
- 7 Pak Lah. Islam Hadhari not a new religion or order // The Star Online, July 25 2006 // [Elektronnyiy resurs]. URL: <http://thestar.com.my/news/story.asp?file=/2006/7/25/nation/14927885&sec=nation> [Dataobrascheniya – 22. 04. 2009 g.].
- 8 Badawi Abdullah A. Islam Hadhari and Good Governance. Speech given at Victoria University, Wellington, New Zealand. 31 March 2005 // [Elektronnyiy resurs]. URL: <http://www.pmo.gov.my/WebNotesApp/PMMain.nsf/0/d33361f0890dd06548256fe700190019?OpenDocument> [Dataobrascheniya – 16. 05. 2009 g.].
- 9 Gusev M. Islam v Yugo-Vostochnoy Azii: novyye aspektyi problemyi // Aziya i Afrika segodnya, 2003, N11. – S. 35-41.
- 10 Parkaran K. PM: Muslim Nations Must Check Corruption // The Star Online, May 14 2006 // [Elektronnyiy resurs]. URL: <http://thestar.com.my/news/story.asp?file=/2006/5/14/nation/14239323&sec=nation> [Dataobrascheniya – 16. 05. 2009 g.].
- 11 Heim S. Mark. A Different Kind of Islamic State // The Christian Century. October 5, 2004 // [Elektronnyiy resurs]. URL: <http://www.religion-online.org/showarticle.asp?title=3136> [Dataobrascheniya – 11. 04. 2009 g.].